1. <u>ნივთების კლასიფიკაცია</u>

რომაულ სამართალში ნივთებს ეწოდებოდა რეს. ნივთები იყოფოდა სხვადასხვა სახედ, ყველაზე ძველი დაყოფაა **რეს მანციპი** (მიწები, ამ მიწებზე მონები, მიწის დასამუშავებლად განკუთვნილი პირუტყვი,შენობები) და **რეს ნეკ მანციპი** (საოჯახო ნივთები, წვრილფეხა პირუტყვი, პროდუქტები, ფული) nivTebis es kategoria aRiniSneboda terminiT –pecunia anu qoneba(პეკუნია). მანციპი - მანუს (xeli) კაპიო - ვიღებ = გასხვისება.

- რეს ექსტრა კომერციუმ - სამოქალაქო ბრუნვიდან ამოღებული ნივთები (საწამლავი).(res extra commercium)
- რეს ინ კომერციუმ - სამოქალაქო ბრუნვაში მყოფი ნივთები.(res in commercium)
- საერთო(ყველას კუთვნილი) ნივთები - ჰაერი, მდინარე.
- სახელმწიფოს კუთვნილი - ციხე, საპყრობილე, თეატრი.
- რელიგიური დანიშნულების - ეკლესია, შესაწირი ადგილი.
- მარტივი ნივთები - ქვა, მორი, შემადგენელი ნაწილის გარეშე.
- რთული ნივთები - შენობა, შედგებოდა რამდენიმე ნაწილისგან.
- შედგენილი (ერთობლივი) - ჯოგი, ნივთთა ერთობლიობა.
- sankta (sancta)-wminda nivTebi
- saklaruli – saRmrTo nivTebi

2. <u>კვაზი-დელიქტები</u>

განზრახვის გარეშე ქმედება, რომელმაც ზიანი მიაყენა სხვა პირს. სახეზეა დაუდევრობა, კვაზი-დელიქტები ნამდვილ დელიქტებში არ შედიოდა, თუმცა პასუხისმგებლობა მაინც იყო დაწესებული.

1. მოსამართლის მიერ არასწორი გადაწყვეტილების გამოტანა - დაზარალებულს შეეძლო სარჩელი შეეტანა და მიეღო მიყ. ზიანის სრული ანაზღაურება.
2. დელიქტი გადაღვრისა და გადაყრისთვის - ზიანის ორმაგი ოდენობის გადახდა. თუ გადაღვრით ან გადაყრით ვინმე მოკვდებოდა, წესდებოდა ჯარიმა, თუ მოქალაქეს ჯანმრთელობა შეერყეოდა ან ფიზიკურად დაზიანდებოდა, ზიანის მიმყენებელი იხდიდა ჯარიმასაც და მკურნალობის ხარჯებსაც.
3. საგნების არასწორად დადგმა, ჩამოკიდება, შენახვა - პასუხისმგებლობა წინასწარ, ზიანის დადგომის საფრთხისათვის, ყველა მოქალაქეს შეეძლო სარჩელი შეეტანა დამნაშავის 10000სესტერციით დაჯარიმების შესახებ.
4. გემის, სასტუმროს, ბანკის მეპატრონეთა პასუხისმგებლობა მათი კლიენტების ნივთების მიტაცების ან დაზიანებისთვის - პასუხისმგებლობა ეკისრებოდათ

სათანადო სიფრთხილის არგამოჩენისთვის. პასუხისმგებლობა - ნივთის ორმაგი ღირებულების ანაზღაურება.

3. <u>პაქტები</u>

შეთანხმებები, რომლებიც არ განიხილებოდა ხელშეკრულებად, მაგრამ მაინც დაზღვეული იყო სასარჩელო დაცვით.

პაქტა ადიექტა(pacta adiecta) - ხელშეკრულების შემავსებელი შეთანხმება, დამატებითი ვალდებულების დაკისრება. მაგ. სესხის ხელშეკრულებაში პაქტია ნაწილ-ნაწილ გადახდაზე შეთანხმება.iustinianes instituciebis mixedviT, xelSekrulebis Semavsebel paqts ar unda daemZimebina xelSekruleba, piriqiT unda Seemsubuqebina da Tu amZimebda mas iuridiuli Zala aRar hqonda.

პაქტა პრეტორია (pacta praetoria)- პაქტები, რომლებსაც იცავდა პრეტორის ედიქტები. **რეცეპტუმ (receptum)** - თავის თავზე ვალდებულების შესრულების აღება (ბანკირი ვალის გადახდას კისრულობდა). რეცეპტუმ ნავტარუმ, კავპონუმ, სტაბულარიორუმ - გემის, ნავის, სასტუმროს პატრონებთან შეთანხმება, რომ მიბარებული ქონება დაცული იქნებოდა.

პაქტა ლეგიტიმა - ლეგიტიმური პაქტები, იმპერატორის განკარგულებით დაცული.

ა) კომპრომისუს - მოდავე მხარეთა საქმე გადაეცემოდა სამედიატორო სასამართლოს, გადაეცემოდა ასევე სადავო ნივთი ან თანხა და შემდეგ გადაეცემოდა მას, ვისაც გაამართლებდნენ.

ბ) პაქტუმ დოტის - სიტყვიერი შეთანხმება, დაპირება მზითვის მიცემის შესახებ, არაფორმალური შეთანხმება ქმნიდა საფუძველს მზითვის აუცილებლად გადაცემისთვის.

გ) პაქტუმ დონაციონის - საჩუქრის გადაცემის დაპირება, რაც რეალურად უნდა შესრულებულიყო.

იუსტინიანეს პერიოდში 500ოქროს ზევით ნაჩუქრობა უნდა შეეტანათ სასამართლო რეესტრში, თორემ სასარჩელო დაცვას არ დაექვემდებარებოდა.

4. <u>სერვიტუტები</u>

სხვისი ნივთით სარგებლობის (იურა ინ რე ალიენა) უფლების ძირითადი სახეა:

ა) ნივთობრივი (საადგილმამულო) - არამესაკუთრეს ეძლეოდა უფლება ესარგებლა სხვისი მიწით. სასოფლო სერვიტუტი (ევლო ფეხით, ცხენით მეზობლის ნაკვეთზე,პირუტყვი გაერეკა, მოეძოვებინა,mezoblis Wis wyliT esargebla), საქალაქო სერვიტუტი (ქალაქში მეზობლის კედლით სარგებლობა, სერვიტუტის ძალით კედლის აწევით მეზობლის ბინის დაბნელება იკრძალებოდა, gaeyvana mezoblis teritoriaze wvimis wylisTvis arxi).

(p.s aq miutite instituciebis mixedvit, radgan iqac igive weria titqmis ubralod cota meti, tumca surgum eseni chamogvatvlevina)

ბ) პირადი servitutis uflebis ZaliT სხვისი ნივთიდან სარგებლის მიღება. misi ZiriTadi saxea uzofruqti. უზუფრუქტი - სხვისი ნივთით სარგებლობის და მისგან ნაყოფის მიღების უფლებაა. ნივთი ხმარების შემდეგ უცვლელი უნდა დარჩენილიყო, მაგ. ვენახში არ დაიშვებოდა შენობის აგება. მესაკუთრე სერვიტუტს გადასცემდა ანდერძით ან ხელშეკრულებით, შეიძლებოდა მისი „ხანდაზმულობით“ მიღებაც, 10წელი, 20 წელი. servitutis ufleba damokidebuli iyo nivTis mesakuTris neba-survilze. სერვიტუტის უფლება წყდებოდა ნივთის გადასვლით სერვიტუტის სუბიექტის მფლობელობაში, მისი სიკვდილით, ან მესაკუთრის მიერ უარის თქმით, ან უფლების გამოუყენებლობით 10 წლის მანძილზე.

სხვისი მიწის გრძელვადიანი სარგებლობის მემკვიდრეობით გადასაცემი სანივთო უფლება:

+ემფითევზისი - სასოფლო-სამეურნეო მიწის დამუშავების მიზნით.
+სუპერფიციუმი - საქალაქო მიწაზე ნაგებობის აგების მიზნით.

5. ფორმულარული პროცესი

ფორმულარული პროცესის არსი : მოსარჩლესა და მოპასუხისთვის მოიხსნა რთული ლეგისაქციური ბარიერები. მისცა მათ საშუალება გართულების გარეშე შეეტანათ სარჩელი, ოპერატიულად გადაეწყვიტათ დავა.

formularuli procesi Sedgeba ramdenime safexurisagan:

ა) წარმოება (ინ იურე) - მოსარჩელე იურისტების დახმარებით ადგენდა სასარჩელო განცხადებას, ეს ეცნობებოდა მოპასუხეს, რომ ისიც სათანადოდ მომზადებულიყო. განცხადება შედიოდა მაგისტრატთან(პრეტორთან), ის იბარებდა ორივე მხარეს, მოპასუხის მაგისტრატთან გამოუცხადებლობის შემთხვევაში მოსარჩელეს ჯარიმა ეკისრებოდა, სასამართლოში გამოუცხადებლობის შემთხვევაში კი მისი ქონება გადაეცემოდა მოსარჩელეს. magistratTan SeiZleba daebarebinaT mxareTa mier dasaxelebuli pirebi, aseT pirebs ewodebodaT კოგნიტორეს, პროკურატურეს.isini asabuTebdnen mxareTa moTxovnebs. პრეტორი ამზადებდა

საქმის დოკუმენტებს, ნიშნავდა მოსამართლეს და მას გადასცემდა საქმეს. დოკუმენტში მითითებული იყო მოსამართლის სახელი, მოსარჩელის პრეტენზიები, მოსამართლისთვის უფლების მინიჭება, რომ მიაკუთვნოს მოსარჩელოს საკუთრება, მითითება მოსამართლისთვის მსჯავრი დაადოს ან გაათავისუფლოს პასუხისმგებლობისგან მოპასუხე, მითითება განსაკუთრებულ გარემოებებზე (პრესკრიპციო) და მოპასუხის შესიტყვებები (ექსცეპციო).

ფორმულარული პროცესი განასხვავებდა სარჩელის ოთხ ტიპს:

1) სანივთო სარჩელები (აქციონეს ინ რემ) - ნივთზე უფლების აღიარების მოთხოვნა.
   პირადი სარჩელები (აქციონეს ინ პერსონამ) - მოვალისგან ვალდებულების შესრულების მოთხოვნა.
2) ნივთის ან ფულის დაბრუნება, გამოთხოვა.
   მოპასუხის დასჯა, ქონებრივი სანქციის შეფარდება.
3) აქციონეს პრივატე - კონკრეტული პირი წარადგენდა სარჩელს.
   აქციონეს პოპულარეს - ხალხის საერთო ინტერესებით ხელმძღვანელობდა ერთი პირი.
4) აქციონეს ცივილეს - ცივილურ სამართალს ეფუძნებოდა.
   აქციონეს პრეტორიე - პრეტორის მიერ დადგენილ წესებს ეფუძნებოდა.

6. დელიქტების ცნება და სახეები

დელიქტი(delictum) რომაულ სამართალში ნიშნავდა სამართალდარღვევას, ზიანის მიყენებას კერძო პირის ან მისი ქონებისადმი. სამართალდამრღვევისთვის დგებოდა პასუხისმგებლობის საკითხი.რომი ორი სახის დელიქტებს იცნობდა:

1) დელიქტა პუბლიკა(delicta publica) - საჯარო დელიქტი, სახელმწიფოს წინააღმდეგ მიმართული. დიდი ხნის მანძილზე ქურდობა კერძო პირის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულად ითვლებოდა. რომის სახელმწიფოს გაძლიერებასთან ერთად კერძო პირთა წინააღმდეგ მიმართული დელიქტები საჯარო დელიქტებად იქცა.
2) დელიქტა პრივატა(delicta privata) - კერძო პირის წინააღმდეგ მიმართული. თავიდან რომაული სამართალი დიდ ყურადღებას არ აქცევდა ბრალის საკითხს. შემდეგ ზიანის მიმყენებლის ბრალის დადგენა მჭიდროდ დაუკავშირდა პასუხისმგებლობის საკითხს. დელიქტისთვის სახეზე უნდა ყოფილიყო: მიყენებული ზიანი და ზიანის მიმყენებლის ბრალი (გაუფრთხილებლობა ან განზრახვა).

პრივატული დელიქტით წარმომდგარი ვალდებულებები მემკვიდრეობით არ გადაეცემოდა (გამონაკლისი: თუ მემკვიდრის ქონებაში წინაპრის დელიქტის შედეგად შეძენილი ქონება შევიდოდა).

პრივატული დელიქტის შედეგად წარმოშობილ ვალდებულებებში მოქმედებდა პასუხისმგებლობის **კუმულაციური** წესი (მაგ. ქურდობის თითოეულ მონაწილეს გადასახდელად ეკისრება ნაქურდალი ნივთის ღირებულების მთლიანად გადახდა. ნოქსიალური პასუხისმგებლობა - სამართალდარღვევა, რომელზეც პასუხისმგებლობა ეკისრება არა სამართალდამრღვევს, არამედ სხვა პირს. (ურჩი შვილების და მონების ქმედებაზე მამას და მეპატრონეს).

1) iniuria-kanonsawinaaRmdego SemTxvea mimarTulia pirovnebis winaaRmdeg
2) furtum – qurdoba, mitaceba
3) Rapina – Zarcva, Zalis gamoyenebiT sxvisi nivTis mitaceba.

7. <u>საკუთრების უფლება, შეძენა და სახეები</u>

საკუთრების უფლების შეძენის თავდაპირველი და ნაწარმოები ხერხები არსებობს

1) თავდაპირველი გზა - როცა წინა მესაკუთრე არ არსებობს ან მესაკუთრედ არ ითვლება

ა) ოკუპაციო - უპატრონო ქონების ხელში ჩაგდება, მათ შორის ცხოველების, ფრინველების, მიტოვებული ნივთების. ნაპოვნი ღირებული ნივთი დაკარგულად ითვლებოდა. მისი პოვნა და მითვისება ქურდობას უთანაბრდებოდა, მპოვნელს უნდა მოეძებნა მესაკუთრე. მპოვნელს აუნაზღაურდებოდა მხოლოდ მესაკუთრის ძებნასთან დაკავშირებული ხარჯები.

aqve unda aRiniSnos ganZis Sesaxeb, razec iustinianes instituciebSia miTiTebuli: ganZi, romelic pirma Tavis miwaSi ipova ekuTvnis mpovnels, Tu vinmem saRmrTo religiur adgilze ipova rCeba mpovnels, xolo Tu sxvis miwaSi aRmoaCens SemTxveviT, ise rom igi arc uZebnia misi naxevari TviTon ekuTvnis naxevari miwis mepatrones. igive SedegiT sruldeba cezaris, imperatoris miwaze napovn nivTze.

2) ნაწარმოები გზა - როცა საკუთრება შეიძინებოდა ადრე არსებული მესაკუთრისაგან.

ა) ტრადიციო - ახალი მესაკუთრისთვის ნივთის ჩაბარება, სიმბოლურიც (მაგ. საწყობის გასაღები = მთელი საწყობის გადაცემას). თუ ნივთზე შეძენამდე არსებობდა სერვიტუტის უფლება, ის შემძენზეც გადადიოდა.

ბ) მემკვიდრეობით საკუთრების შეძენა - მემკვიდრეზე გადადიოდა ის უფლებები და მოვალეობები, რასაც დამტოვებელი ავალდებულებდა მემკვიდრეს.

გ) ხანდაზმულობით (უზუკაპიო) - გარკვეული დროის მანძილზე თუ პირი დაეუფლებოდა ქონებას და შემდავებელი არ გამოჩნდებოდა, ნივთის მესაკუთრე ეს პირი ხდებოდა. უძრავ

ქონებაზე 10 – 20 წელი (10 ქალაქში, 20 პროვინციაში), სხვა ნივთებზე 3 წელი. აუცილებელი იყო კეთილსინდისიერი ფლობა, მუდმივი ფლობა.

sakuTrebis ufleba wydeboda:

1) Tu nivTi ganadgurdeboda fizikurad 2)Tu mesakuTre uars acxadebda sakuTrebaze 3)Tu mesakuTres CamoerTmeoda sakuTrebis ufleba 4)Tu nivTi amoRebuli iqneboda brunvidan 5) konfiskaciis Sedagad.

8. ხელშეკრულება და მისი სახეები

romaul samarTalSi xelSekrulebas ewodeba kontraqtus. xelSekruleba mxareTa Soris iseTi SeTanxmebaa, romlis Seusruleblobac uflebas iZleva waradginos sarCeli. romaul samarTalSi gamoiyofa sxvadasxva saxis xelSekrulebebi.
dadebis wesis mixedviT xelSekrulebebi iyofa 4 jgufad:

1) realuri- gulisxmobs nivTis uSualod gadacemas
2) literaruli- namdvilobisTvis moiTxoveba werilobiT gaformeba
3) konsesualuri – namdvilobisTvis sakmarisia mxolod SeTanxmeba
4) verbaluri – sityvierad ideboda.
iustinianes instituciebis mixedviT, verbalur xelSekrulebebSi gamoiyofoda: stipulaciebi(kiTxva-pasuxis formiT dadebuli zepiri xelSekruleba)
Sinaarsis mixedviT xelSekruleba SeiZleba iyos:
1)calmxrivi- Tu yvela saxis valdebuleba erT mxares daekisreba da uflebebi mxolod meore mxares @
2) ormxrivi- Tu uflebebi d amovaleobebi orive mxarezea gadanawilebuli

amavdroulad, arsebobs sxva mniSvnelovani xelSekulebebi, rogorebicaa:
1)sesxis –realuri xelSekrulebaa
2)Txovebis- realuria
3)Senaxvis(depozitum) –realuria
4)giravnobis xelSekruleba.

9. ლეგისაქციური პროცესი

legisaqciuri procesi aris moqalaqeTa Soris davis gadawyvetis uZvelesi wesi. aqcio niSnavda moqmedebas, uflebas, ufro zustad ki, magistratis winaSe gancxadeba anu aqcio da kanonis Sesabamisad – legis.

10. <u>დავალების და ამხანაგობის ხელშეკრულებები</u>

დავალების (მინდობილობის) ხელშეკრულებით ერთი პირი ავალებდა მეორეს რაიმე მოქმედების შესრულებას, მეორე პირი უსასყიდლოდ აკეთებდა ამას. **მანდანს** - დავალების მიმცემი, **პროკურატორ** - დავალების შემსრულებელი. უსასყიდლობის მიუხედავად რწმუნებულს გადაეცემოდა ჰონორარი პატივისცემის ნიშნად. რწმუნებული ვალდებული იყო გამოეჩინა გულისხმიერება და წინდახედულობა. მას ეკისრებოდა დავალებულ საქმეზე პასუხისმგებლობა და ზიანის მიღების შემთხვევაშ მისი ანაზღაურება. დაუშვებელი იყო დამვალებლის მითითებიდან გადახვევა. დავალების ხელშეკრულება წყდებოდა რომელიმე მხარის გარდაცვალებით ან მხარეთა ინიციატივით.

ამხანაგობის ხელშეკრულების (სოციეტას) ძალით ორი ან რამდენიმე პირი ერთანდებოდა რაიმე სამეურნეო საქმის შესასრულებლად, შექონდათ ქონების გარკვეული წილი, პირად საქმიანობას ეწეოდნენ ამხანაგობისთვის. მოგებაც და ზარალიც ამხანაგობის თითოეულ წევრზე იყოფოდა შეტანილი წილის თუ შესრულებული სამუშაოს მიხედვით, ან თანაბრად.

11. <u>ქირავნობის ხელშეკრულებები</u>

რომის სამართალი ქირავნობის სამი სახის ხელშეკრულებას იცნობდა :

1) ნივთების ქირავნობის ხელშეკრულება - გამქირავებელი ვალდებულებას კისრულობს გადასცეს დამქირავებელს კონკრეტული ნივთი დროებით მფლობელობაში, დამქირავებელი ვალდებულებას კისრულობს გადაიხადოს გარკვეული გადასახადი. გაქირავების ობიექტი : მოძრავი ან უძრავი საგანი.(gamqiravebeli locator, damqiravebeli- conduqtor)
   ხელშეკრულების დრო: განუსაზღვრელი ან მოთხოვნამდე.
   გადასახადი: ფულადი ერთეულით ან ნატურით.
2) მომსახურების ქირავნობა - გამქირავებელი ვალდებულებას იღებდა შეესრულებინა ესა თუ ის სამსახური დამქირავებელი ვალდებულებას იღებდა გადაეხადა დაპირებული საზღაური. არ დაიშვებოდა მონაცვლეობა, ანუ დაქირავებულის მაგივრად სხვა ვერ შეასრულებდა სამუშაოს. ხელშეკრულების შეწყვეტა ნებისმიერ დროს შეეძლო ორივე მხარეს.

3) ნარდობის ხელშეკრულება - მენარდე (შემსრულებელი) დამკვეთის სასარგებლოდ ასრულებდა გარკვეულ სამუშაოს (სახლის,ხიდების, ზღუდეების აშენება) გარკვეულ დროში, რისთვისაც დამკვეთისგან შესაბამის საზღაურს იღებდა.

12. <u>მეურვეობა და მზრუნველობა</u>
romauli samarTali zrunavda im pirebze, romlebsac ar hyavdaT patroni an moklebulni iyvnen mamis xelisuflebas, igi mfarvelobda im qalebs, romelTa mimarTac Sewyda qorwineba, im bavSvebs, romlebsac gardaecvalaT mama an orive mSobeli. aseve zrunavda suliT avadmyofebzec. amrigad, warmoiSva meurvisa da mzrunevelobis instituti.

meurveebi(tutorebi) eniSnebodaT: arasrulwlovnebs, ganqorwinebul qalebs. meurved SeiZleba daniSnuliyo ojaxis axlo piri, naTesavi an missive ojaxis wevri. meurve SeiZleba daeniSna TviTon mamas, mSobels anderZiT.
mzrunvelebi eniSnebodaT: srulwlovnebs 25 wlamde, suliT avadmyofebs.
meurveebi da mwrunvelebi icavdnen maT mzrunvelobaSi Sesulli piris qonebas da pirovnebas.

13. <u>ექსტრაორდინარuli პროცესი</u>

ნიშნავს არაჩვეულებრივ, საგანგებო პროცესს. საქმეებს იხილავდნენ არა ნაფიცმსაჯულები, არამედ მაგისტრატები. შეუზღუდავი მონარქიის დამყარების პირობებში გამოდევნა ფორმულარული პროცესი, ხელისუფალნი აღარ ენდობოდნენ მოსამართლეებს და თვითონ დაიწყეს ბრძოლა სამართალდამრღვევთა წინააღმდეგ, უშუალოდ ან მოხელეების მეშვეობით. პრინცეპსი მოხელეებს იმპერიუმების ძალით აძლევდა **იუდექს დატუს** ანუ საქმეების განხილვის უფლებას. რომსა და კონსტანტინოპოლში მოხელეებს ერქვათ **პრეფექტუს ურბი,** იყვნენ საქმის მომმზადებელი მოხელეები: ასესორეს და კონსილარიი.სასამართლოებთან ყალიბდებოდა ადვოკატთა კორპორაციები, რომის პრეფექტუმ პრეტორიესთან არსებულ კორპორაციაში 150 ადვოკატი იყო. დაწესდა სასამართლო გადასახადები რის შედეგადაც ჩაგრული მოსახლეობა უარს ამბობდა სასამართლოზე.

14. <u>რეალური ხელშეკრულებები</u>

15. <u>ფსევდო-ხელშეკრულებებიდან წარმოშობილი ვალდებულებები</u>

romauli samarTliT valdebuleba warmoiSoboda an xelSekrulebidan an zianis miyenebidan. magram iyo iseTi SemTxvevebic როცა სახეზე არ იყო არც ხელშეკრულება და არც ზიანის მიყენება magram valdebulebis Sesruleba aucilebeli iyo. მაგ. გარდაცვლილი დაკრძალა მეზობელმა, რადგან მემკვიდრეები სახეზე არ იყვნენ. დამკრძალავს შეეძლო მოეთხოვა გარდაცვლილის მემკვიდრეებისგან გაწეული ხარჯების ანაზღაურება.

ფსევდოხელშეკრულებიდან წარმოშობილი ვალდებულების სახეებია:

1) ნეგაცioრუმ გესტიო - სხვისი საქმეების წარმოება დაუვალებლად, როცა ნეგატირიუმ გესტორი აწარმოებდა სხვა პირის (დომინუსის) საქმეს მისგან დაუვალებლად. მწარმოებელს პრეტორის ედიქტის სარჩელის უფლება ეძლეოდა გაწეული ხარჯების ასანაზღაურებლად. საქმიანობა იყო უსასყიდლო. თუ მეპატრონეს მოეწონებოდა სამუშაო ვალდებული იყო აენაზღაურებინა ხარჯები, იმ შემთხვევაშიც ასე იყო თუ არ მოეწონებოდა.
2) უსაფუძვლო გამდიდრებიდან წარმოშობილი ვალდებულებანი - წარმოიშობოდა ვალდებულება დაებრუნებინა ქონების მიმღებს უკანონოდ მიღებული ქონება, ხელშეკრულების არარსებობის საფუძველზე. მაგ. შეცდომით გადახდილი ვალი. მზითვის მიტანა, მაგრამ ქორწინების ჩაშლა - მიმტანს უნდა დაბრუნებოდა ქონება. (კონდიქციური სარჩელი). ქურდობის შედეგად გამდიდრება - ვალდებულება ეფუძნებოდა ნივთის მიმთვისებლის უპატიოსნობას.

1. მამის ხელისუფლების წარმოშობა და შეწყვეტა

მამის ხელისუფლება შვილზე **წარმოიშობოდა** შვილის დაბადების დღიდან, შვილად აყვანის დღიდან. მამის ხელისუფლებაში შედიოდა: კანონიერი ქორწინებიდან გაჩენილი ყველა ბავშვი, კონკუბინის(უკანონო ქორწინების) შედეგად გაჩენილი უკანონო შვილი, თუ მამა მას აღიარებდა, ნაყიდი ბავშვი, არარომაელი ნაშვილები ბავშვი.

მამის ხელისუფლება წყდებოდა: 1)მამის გარდაცვალებით, 2)ბავშვის გარდაცვალებით, 3)მამისთვის მამის ხელისუფლების ჩამორთმევით, 4)შვილად აყვანილის მიერ რაიმე საპატიო წოდების მიღებისას (თუ მამის ხელისუფლებიდან გამოსვლას მოისურვებდა), და 5) emansipaciis gziT თუ მამა გაანთავისუფლებდა შვილს მისივე თანხმობით.

2. უსახელო კონტრაქტები

კონტრაქტუს ინომინატი - ვაჭრობასა და სამეურნეო საქმიანობაში წარმოშობილი ურთიერთობანი, რომელთა გადასაწყვეტათ საჭირო იყო ხელშეკრულების გაფორმება, მაგრამ ეს ხელშეკრულებები არ თავსდებოდა მანამდე არსებული ხელშეკრულების ჩარჩოებში.

არსებობდა ოთხი სახის უსახელო ხელშეკრულება:

1) ნივთზე საკუთრების უფლების გაცვლა 2 პირს შორის.
2) ნივთზე საკუთრების უფლება რაიმე მოქმედების შესრულების სანაცვლოდ.
3) მოქმედების შესრულება ნივთზე საკუთრების უფლების სანაცვლოდ.
4) მოქმედების შესრულება მოქმედების შესრულების სანაცვლოდ.

პერმუტაციო - გაცვლის ხელშეკრულება, ნივთი ნივთის სანაცვლოდ. გაცვლის ხელშეკრულებაში დავა შეიძლებოდა წარმოშობილიყო უხარისხო ნივთის გადაცემის გამო, დავა წყდებოდა ისევე როგორც ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებისას.

3. <u>სასარჩელო ფორმულის შემადგენლობა</u>

დოკუმენტში მითითებული იყო მოსამართლის სახელი, მოსარჩელის პრეტენზიები, მოსამართლისთვის უფლების მინიჭება, რომ მიაკუთვნოს მოსარჩელოს საკუთრება, მითითება მოსამართლისთვის მსჯავრი დაადოს ან გაათავისუფლოს პასუხისმგებლობისგან მოპასუხე, მითითება განსაკუთრებულ გარემოებებზე (პრესკრიპციო) და მოპასუხის შესიტყვებები (ექსცეპციო).

4. <u>საკუთრების უფლების დაცვა</u>

რომაულ სამართალში საკუთრების უფლების დაცვის სამი გზა არსებობდა:

1) ვინდიკაცია - (ვინდიქტა - ჯოხი, ნივთზე ჯოხის დადება ნიშნავდა, რომ ის ნივთი ჯოხის დამდებს ეკუთვნოდა), მესაკუთრეს შეეძლო დაკარგული ნივთის დასაბრუნებლად მოთხოვნის წარდგენა, ჩამორთმეოდა ნივთი ახალ, უკანონო მფლობელს. მოსარჩელეს უნდა დაემტკიცებინა თავისი სიმართლე.
2) ნეგატორული სარჩელი - gamoiyeneboda im SemTxvevaSi, rodesac nivTi an qoneba marTalia mesakuTres hqonda, magram gareSe piri aviwroebda mas. (საპასუხოდ გარეშე პირი acxadebda rom mas hqonda სერვიტუტის ან უზუფრუქტის უფლება)

3) აქციო პროჰიბიტორია - მოთხოვნა აკრძალვოდა პირს მესაკუთრის საზიანოდ ნივთის მიმართ რაიმე მოქმედება.

5. <u>ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის პრეტორული საშუალებები</u>

პრეტორი გამოსცემდა savaldebulo ედიქტებს, რომლებიც უზრუნველყოფდა ვალდებულების შესრულებას. მათგან აღსანიშნავია:

1) **სტიპულაციონეს პრეტორიე** - პრეტორი აიძულებდა მხარეებს დაედოთ სიტყვიერი ხელშეკრულება და მოელაპარაკათ წინასწარი საწინდარის შეტანაზე, რაც ხდებოდა ვალდებულების შესრულების გარანტია
2) **მისიო ინ პოსესიონემ** - პრეტორი ნებას რთავდა მოსარჩლეს, წინასწარ დაუფლებოდა იმ მოვალის ქონებას, romelsac სასამართლოში მისვლა არ სურდა და განაჩენს არ ასრულებდა.
3) **რესტიტუციო ინ ინტეგრუმ** - პირვანდელ მდგომარეობაში აღდგენა, ზოგჯერ პრეტორი თვითონ იძიებდა საქმეს და თუ გადაწყვეტდა, რომ რომელიმე მხარეს ზარალი მიადგა, აუქმებდა ყველა აქტს და აღადგენდა პირვანდელ მდგომარეობას.
4) **ინტერდიქტა** - პრეტორის ბრძანება ამა თუ იმ მოქმედების შესასრულებლად ან მოქმედებისგან თავის შესაკავებლად. (სხვის მიწაზე აშენებული ნაგებობის დანგრევა პრეტორის ბრძანებით).

6. <u>საკუთრების უფლების შინაარსი</u>

მესაკუთრის ცალკეული უფლებამოსილებები:

1) იუს უტენდი - სარგებლობის უფლება
2) იუს ფრუენდი - ნივთიდან სასარგებლო თვისებების შემოსავლის უფლება
3) იუს აბუტენდი - განკარგვის უფლება
4) იუს პოსიდენდი - ნივთის ფლობის უფლება
5) იუს ვინდიკანდი - სხვისი ფაქტობრივი მფლობელობისგან გამოთხოვის უფლება

ნივთის მფლობელობა:

1) ფაქტობრივი ფლობა და ნება მფლობელობისა
2) კანონიერი (აქვს იუს პოსიდენდი, ასეთია მესაკუთრე) და არაკანონიერი

3) კეთილსინდისიერი - ვინც არ იცის რომ არ აქვს ფლობის უფლება, მას შეუძლია ხანდაზმულობით მოიპოვოს ნივთის ფლობის უფლება, და არაკეთილსინდისიერი - ვინც იცის, რომ ნივთი მას არ ეკუთვნის, მაგრამ ექცევა ისე როგორც საკუთარს.

მფლობელობის დაცვა ხდებოდა ინტერდიქტებით და არა სარჩელებით. კეთილსინდისიერი მფლობელი სარჩელითაც იყო დაცული, ოღონდ მხოლოდ არაკეთილსინდისიერი მფლობელის წინააღმდეგ მიეცემოდა სარჩელი.

7. <u>ქორწინების პირობები</u>

ქორწინებისთვის არსებობდა რამდენიმე აუცილებელი პირობა:

1) მექორწინეების თანხმობა, ზოგ შემთხვევაში მშობლების თანხმობაც, მათი უსაფუძვლო უარი შეიძლებოდა გაუქმებულიყო მაგისტრატის მიერ.
2) საქორწინო ასაკი: ქალებისთვის 12წელი, ვაჟებისთვის 14 წელი.
3) არ უნდა ყოფილიყვნენ ქორწინებაში.
4) (რომაელებს) არ უნდა ჰქონოდათ დამაბრკოლებელი პირობები. არ უნდა დაქორწინებულიყვნენ პერეგრინებზე, თუ მათ იუს კონუბის უფლება არ ჰქონდათ.
5) მექორწინეებს შორის არ უნდა ყოფილიყო ნათესაური კავშირი, არ დაიშვებოდა ერთი გვარის წევრთა ქორწინება.
6) დაქორწინებისას უნდა შესრულებულიყო უძველესი რიტუალი.